

STATSMINISTERENS TALE I KRISTIANSAND 10. april 1969

Det er i disse dagene 20 år siden NATO ble til. Vårt medlemskap i denne vestlige forsvarsalliansen betydde et radikalt brudd med tidligere norsk utenrikspolitikk, det skapte en situasjon i Norden, og kom til å sette dype spor i norsk politikk. Det var et stort flertall i Stortinget for innmeldelse i 1949, og jeg tror det er full dekning for å si at det store flertall også i folket mener at vi tjente norske sikkerhetsinteresser best ved å gå inn i NATO. Hensikten med NATO var og er å forebygge krig og sikre medlemslandenes integritet. En må ha lov til å si at NATO har lyktes i så måte, men vi må likevel erkjenne at det er

- 2 -

de uløste problemene som ennå preger den sikkerhetspolitiske bilde i vår egen verdensdel som i verden for øvrig.

Etterhvert slo den oppfatning gjennom at Europas sikkerhetsproblemer først og fremst var et politisk spørsmål som ikke kunne løses ensidig ved hjelp av militære midler. Den våpentekniske utvikling førte også til at begge supermaktene åpent erkjente at en storkrig ville bety en katastrofe som ingen kunne gå ut av som seierherre. Og der står vi da i dag : en splittet og konfliktfylt verden med stormakter som i løpet av timer kan tilintetgjøre hverandre og hverandres allierte.

Enhver er seg selv nærmest, heter det, og vi europeere er da også særlig opptatt av vår gamle verdensdels problemer.

Til neste år er det 25 år siden den annen verdenskrig sluttet, men noen europeisk fredsslutning har vi ennå ikke nådd fram til. Men så lenge Tysklands-spørsmålet er uløst, mangler det en vesentlig forutsetning for stabilitet og for fredelig sameksistens i vår verdensdel. Erkjennelsen av dette forhold er i vekst. Det haster med å finne fram til gjensidig godtagbare løsninger for en europeisk sikkerhetsordning. Begivenhetene i Tsjekkoslovakia er også et varsel om det. Det som hender der er et bevis for hvor langt det er igjen til en europeisk sikkerhetsordning som sikrer det enkelte land egentlig frihet og trygghet.

Og det virker litt eiendommelig at det i sovjetisk presse rettes skarpe advarsler til Norge for mangel på handlefrihet på grunn av vårt NATO-medlemskap, samtidig som den såkalte Bresjnev-doktrinen praktiseres overfor Warszawapaktland.

Andre steder i verden er situasjonen likevel enda mer brennbar. Det er nok å nevne Vietnam og Midt-Østen. Vi ser da også at de makter som har et globalt ansvar, føler at forhandlinger er nødvendig. I Paris tinges det direkte mellom de engasjerte parter, og nå har stormaktene også møttes om et forhandlingsbord i New York for å forsøke å finne en vei fram til en løsning av konflikten mellom araberstatene og Israel. Ingen av stedene kan vi vente resultater med det første, men vi må ha lov til å tro at det er så sterke krefter interessert i fredelige løsninger begge steder at de vil greie iallfall å bringe krigshandlingene til opphør. Å finne fram til stabile politiske forhold i disse områdene, vil nok ta lang tid.

Mens vi som tilhører de litt eldre generasjoner har vært og er særlig opptatt av våre egne og Europas sikkerhetsproblemer, er ungdommens interesser kanskje mere rettet mot

forholdet til den såkalte tredje verden. Og det er naturlig at det er slik, for det kan neppe rå tvil om at det er disse forhold som vil bli de sentrale i verdenspolitikken om vi tenker et ti-år eller to fremover i tiden. Vi i de industrialiserte velferdssamfunnene utgjør bare en liten del av

menneskeheten. Ennå kan vi herske ved hjelp av vår overlegne teknikk, vår økonomiske og militære makt, og vi gjør det i stor utstrekning trass i all tale om hjelp og støtte til utviklingslandene. Utnytting og utbytting er stadig en realitet. De fleste utviklingsland er politisk og økonomisk svake med lite stabile indre forhold. Det er samfunn som ennå ikke har funnet sin form. Men på lang sikt representerer de veldige krefter, og skulle utviklingen gå i retning av et stigende motsetningsforhold mellom vår del av verden og dem, er det uhyggelige perspektiver som åpner seg. Krigen i Vietnam forteller om hvilken illusjon det er å tro at man med militære maktmidler kan gripe bestemmende inn i de indre forhold i den tredje verden.

Til den tredje verden hører også verdens folkerikeste stat. Kina kan nok rystes av en dyptgående indre omstillings-

prosess, men det er bare et spørsmål om tid før Kina vil tre fram som en av verdens mektigste stater og med en innflytelse som kan bli verdensomspennende.

En fremtidsrettet politikk må se i øynene de problemer som konfrontasjonen mellom de fattige og de velstående landene fører med seg. Før århundret er ute, vil de sannsynligvis være de viktigste.

Ved årsmøtet for 2 år siden stod vi midt oppe i diskusjonen om forhandlinger med EEC - som vi for øvrig ofte har gjort de siste 10 år.

Nå er Norden i sentrum av debatten. En fullstendig rapport og et traktatutkast forutsettes å foreligge fra Embetsmannsutvalget til 15. juli i år. Det gjenstår flere viktige problemer å løse, særlig angående tollområdet, jordbruks- og fiskerisamarbeidet og de felles finansieringsfond.

Spørsmålet om en tollunion bør inngå i en pakkeløsning er omfattet med særlig interesse i den offentlige debatt. Det kan derfor være på sin plass å minne om at de nordiske land som deltar i EFTA-samarbeidet allerede har tatt et viktig skritt mot en tollunion ved at toll og restriksjoner på samhandelen med industrivarer er fjernet. Det som mangler for å ha en tollunion er særlig felles ytre tollsatser og en felles handelspolitikk. Organisasjoner som representerer viktige deler av vårt næringsliv, har advart mot å ta disse to gjenstående skritt på veien til en tollunion. De har pekt på uheldige virkninger både av økonomisk og utenrikspolitisk art.

Nå vil det ikke under noen omstendighet bli tale om en fullstendig tollunionsløsning. For det første vil det ikke være mulig for Finland å være med på en felles handelspolitikk omfattende handelsavtaler med tredjeland. For

det andre vil innføring av felles tollsatser reise så store problemer for norsk og dansk industri at enkelte unntaksordninger må finnes. Den vil heller ikke omfatte jordbruksvarene. En tollunion vil derfor i tilfelle ikke bli fullstendig.

Embetsmannsutvalget har i den foreløpige rapport fremlagt forslag til felles ytre tollsatser som omfatter ca. 3/4 av importen fra land utenfor EFTA. For denne del av vareområdet gir de omforente forslag en rimelig balanse mellom fordeler og ulemper for vårt land. Rapporten viser på den annen side at den del av varespektret hvor det ikke er oppnådd enighet omfatter viktige innsatsvarer som f.eks. kjemikalier. Spørsmålet om tollbeskyttelse for industrier som betyr meget for Norge, som tekstil, konfeksjon og skotøy er også uløst. Hvor vidt det kan finnes løsninger for den resterende drøye 1/4 av vareområdet, og

som er rimelig balansert ut fra et norsk synspunkt, kan bare de pågående forhandlinger gi svar på. I vurderingen av balansen må der tas hensyn til den tollfordel norske produkter vil kunne få på det nordiske marked og den økede forhandlingsstyrke de nordiske land vil få overfor de store handelspartnere i verden.

Det vil reise betydelige problemer å få til en utvidelse av samhandelen i Norden med jordbruksvarer som virkelig monner, særlig på kort, men også på lengre sikt. På kort sikt vil det først og fremst bli tale om å dekke mer av suppleringsimporten fra Norden, særlig fra Danmark. For vårt vedkommende vil dette for husdyrproduktene vedkommende bare dreie seg om beskjedne kvanta. Når det gjelder korn derimot, importerer vi hvert år flere hundre tusen tonn. Hvis de andre land er interessert i å legge om produksjonen med sikte på å tilfredsstille mer av av vårt kornbehov, kan det bli tale om betydelige mengder.

Som et ledd i det langsiktige jordbrukssamarbeid er det foreslått etablering av store felles fond. I en overgangsperiode - som i tilfelle antakelig vil bli ganske lang - foreslås fra dansk side at fondet ved siden av strukturelle tiltak og markedsopparbeidelse i tredjeland skal kunne gi tilskudd til prisstabilisering.

En forutsetning fra vår side er at vi kan opprettholde inntektsmålsettingen i jordbruket og kan føre en jordbrukspolitikk som er nødvendig ut fra bosettingsforholdene i de ulike landsdeler. På den annen side er det ikke urimelig at jordbruket tas med om man blir enige om å utvide samarbeidet på en rekke andre områder.

Fra norsk side må vi se de løsninger man forhandler seg fram til om jordbruk og fiske i sammenheng. Fiskeriene er et av de områder hvor Norge kan få netto fordeler av et utvidet

samarbeid.

Alt i alt gjør vi oss kanskje noe overdrevne forestillinger både om de økonomiske fordeler og ulemper for de enkelte land ved en utvidelse av samarbeidet etter de retningslinjer som ble trukket opp i Københavns-vedtaket. Det er tale om å utvide et samvirke som allerede er kommet langt. Det har gitt landenes næringsliv bedre muligheter til å hevde seg i den stadig sterkere internasjonale konkurransen og vært til fordel for alle de deltagende land. Forutsetningen er at den utvidelse av samarbeidet det nå forhandles om, ytterligere skal styrke de enkelte lands økonomi og Nordens stilling som helhet. På de nye områder som kommer inn, toll- og handelspolitikken, jordbruket og fiskeriene, vil det måtte tas hensyn til de enkelte lands særlige problemer. Det burde være mulig å finne fram til samarbeidsløsninger som tilfredsstiller disse krav.

Det er enkelte som frykter at vi holder på å gli inn i et samarbeid hvor det ikke er noen vei tilbake. Når det gjelder nordisk samarbeid synes jeg det ikke er noen grunn til en slik frykt. De nordiske land har svært like tradisjoner, rettsoppfatninger, lovgivning og økonomisk system. Dessuten er det her tale om et samarbeid mellom mindre stater hvor ingen kan få en dominerende stilling.

Det forhandles ikke i dag om en så sterk utvidelse av samarbeidet at dette skulle berøre grunnlaget for de enkelte lands utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Ser vi tilbake, fremtrer 1960-årene som en enestående vekstperiode for norsk økonomi som helhet. I 1968 var produksjonsstigningen nær fire prosent fra året før, mens gjennomsnittet hittil i 1960-årene har ligget rundt fem prosent. Større er forskjellen ikke. Vi må ikke glemme

at vi i 1968 gjennomførte en forkortelse av arbeidsuken fra 45 til 42 1/2 time. På forhånd var dette alene antatt å redusere veksten i nasjonalproduktet med nær én prosent.

Det som særlig har preget situasjonen i de siste måneder, har vært nedgangen i industriinvesteringene. Stigningen i sysselsettingen har vært mindre enn tidligere, og tallet på ledige har økt noe.

I løpet av de par siste måneder har det vært mange tegn til at utviklingen holder på å snu. Foreløpig har vi så få observasjoner å bygge på at det er vanskelig å føle seg helt sikker på de nye tendensene.

Presset på priser og kostnader synes å ha avtatt en del. Samtidig har vi hatt en markert bedring av utenriksøkonomien. Selv om dette for størsteparten skyldes gode fraktinntekter og synkende skipsimport, har bedringen i den rene varebalanse

også gitt et bidrag til det gunstige resultat.

I tiden fremover vil det være en viktig oppgave å unngå at vi igjen havner i en liknende press-situasjon som vi tidligere så ofte og med så tvilsomme resultater har forsøkt å komme oss ut av. En av de viktigste grunnene til at vi bør prøve å unngå nye presstendenser er hensynet til vår pris- og kostnadsutvikling sammenliknet med andre land. I de siste årene fram til 1967 steg lønnskostnadene pr. produsert enhet sterkere hos oss enn hos våre konkurrenter. 1969 kan bli et bedre år i så måte. Men skal vi legge et solid grunnlag for framtidig vekst, er det viktig at hva vi dette år måtte oppnå ikke tapes igjen i nye kostnadsøkninger.

I siste trontale varslet Regjeringen tiltak for å rette opp en del skjevheter som folkepensjonsordningen har. De

forslag det her er tale om er forresten de siste i rekken av en serie supplerings tiltak til folkepensjonsordningen som denne regjering har fremmet.

Det er nylig foreslått særskilte tillegg til dem som på grunn av alder eller andre årsaker ikke har kunnet opptjene tilleggspensjon i folketrygden.

Særtillegget skal også gjelde for uføre- og etterlattepensjonister. Med det nåværende grunnbeløp på kr. 6.400 vil dette særtillegg svare til 480 kroner i året. Loven er foreslått satt i kraft fra 1. juli 1969.

Det er også fremmet forslag om en ordning med frivillig førtidspensjonering.

Forslaget går ut på å gi trygdede adgang til å få utbetalt alderspensjon allerede fra og med den måned de fyller 67 år. Ved et slikt førtids uttak av pensjon vil den trygdedes

løpende pensjon bli varig redusert med 0,5 prosent for hver hel kalendermåned som vedkommende mangler på 70 år idet pensjonen tas ut.

Adgangen til førtidspensjon blir helt generell og ikke gjenstand for individuell prøving.

Det vil være kjent at en komité er i arbeid med å utrede spørsmålet om nedsettelse av den alminnelige pensjonsalder. Det forslag som Regjeringen nå fremmer om førtidspensjon vil ikke foregripe noe når det gjelder nedsettelsen av pensjonsalderen. Den foreslåtte ordning må vurderes på nytt når komitéen har avgitt sin innstilling.

Folkepensjonen er det største sosiale tiltak i vårt land i dette århundre. Den representerer en milepel i en 75 år lang utvikling i vårt trygdesystem. Når Regjeringen

i dag har fremmet propposisjon om inkorporering av syketrygden, yrkesskadetrygden og arbeidsløsetrygden i folketrygden, er sluttsteinen lagt i det store reformarbeid som har pågått

i inneværende valgperiode, nemlig å samle alle grunntrygder i en felles ordning. Vi har fått et samlet og vidtfavnende trygdesystem. Etter en og samme lov sikres folk stønad ved sykdom, uførhet, legemsfeil, alderdom, arbeidsløshet, dødsfall og tap av forsørger.

En viktig side ved inkorporeringen er at man får en felles finansieringsordning for alle trygdene. Det nåværende system med medlemspremier som oppkreves gjennom trygdekassene vil bli forlatt, og en vil i stedet gå over til avgifter som beregnes i prosent av inntekten, og som innkreves sammen med skatten.

Det nærmer seg slutten på en valgperiode, og Regjeringen har i dag lagt fram sitt langtidsprogram for årene 1970-73.

Det er det første program som helt ut står for den sittende regjerings regning, - det som var utarbeidet for inneværende 4-årsperiode tilpasset vi ved en revisjon til regjeringserklæringen av 1965.

Det nye langtidsprogrammet er preget av at det er 70-årenes problemer vi nå står overfor. Hvis en skal uttrykke seg noe skjematisk, kan en kanskje si det slik at i 1950-årene var det særlig betalingsbalanseproblemene som stod i brennpunktet. I 1960-årene har en vært opptatt av veksttakten i økonomien. I 1970-årene vil kanskje en større del av oppmerksomheten bli konsentrert om hvor veksten og innsatsen bør komme og styringen av strukturendringene.

Sammenlikner en dette langtidsprogrammet med dets forgjengere, inneholder dette en nyskapning i form av en perspektivanalyse fram til 1990. Analysene står for

forfatternes regning. De er selvsagt ikke tenkt som en prognose fra Regjeringens side, men har likevel interesse.

Videre tror jeg man kan si at langtidsprogrammet for 1970-1973 er mer konkret enn sine forgjengere. Ikke minst gjennom det arbeid som er nedlagt med å utvikle et langtidsbudsjett for statens virksomhet har vi fått en mer inngående og konkret drøfting av de spørsmål en vil stå overfor i tiden framover.

Det tas sikte på å legge fram langtidsbudsjettet for 1970-1973 i en summarisk form i forbindelse med neste budsjettforslag, altså til høsten. Langtidsbudsjettet vil bli rullert slik at en til enhver tid har et revidert budsjett med 4-årig perspektiv.

I den politiske debatt spørres det ofte etter om disse programmene blir oppfylt. Det er sunt at det spørres slik. Jeg skulle ikke hatt noe imot å komme inn på den siden av saken - for den 4-årsperioden som er gått - likevel tror jeg at jeg vil la det ligge ved denne anledning, da det etter avslutningen av inneværende stortingssesjon vil komme en fyldig oversikt over Regjeringens virksomhet i valgperioden. Jeg vil i stedet forsøke å rette blikket framover.

Jeg nevnte at 70-årenes forhold forhåpentlig vil gi oss bedre anledning og muligheter for å styre utviklingen - bestemme hvor og hvordan vekst og endringer bør komme.

For å konkretisere dette skal jeg nevne noen få områder.

La oss ta det vidtfavnende kompleks som kommer inn under begrepet distriktsutbyggingen. Eller bedre uttrykt lokaliseringsspørsmålene - for det skjuler seg store problemer både i tilflyttings- og fraflyttingsområder - ikke minst i et land som vårt.

Vi må få større klarhet i den økonomiske sammenheng i lokaliseringspolitikken. Det er på ingen måte gitt at en fortsatt konsentrasjon er den som totalt gir oss de beste og billigste produksjonsforhold - om vi resonnerer rent økonomisk. Tvert imot er det grunn til å anta at vi mange steder har store reserver i grunnlagsinvesteringer i form av boliger og serviceinstitusjoner, og at vi med fordel kan bygge opp nye virksomheter på slike steder framfor å satse i pressområdene. (Eks. Kvam - Karmøy.)

Jeg tror vi har undervurdert fellesutgiftene i de store konsentrasjoner - disse slår ikke umiddelbart ut for den enkelte bedrift når den planlegges, men kommer etter på i krav om store investeringer i f.eks. kommunikasjoner og forureningskostnader.

Generelt skulle vi kunne gå ut fra at stigende velstand gir oss større valgmuligheter. Men jeg er ikke overbevist om at vi nytter disse som vi burde. La oss ta boligbyggingen. Jeg kjørte nylig gjennom ny drabantbebyggelse - i høyst tradisjonell utforming - med høyhus og blokker - sannelig om det der var mye plass til aktivitet for barn- og oppvoksende mennesker. Vi snakker ofte om mennesket i sentrum. Her er et område hvor vi kanskje kunne realisere den målsetting bedre enn vi har klart hittil, og få land byr de muligheter som vårt til å skape et vennlig miljø av terreng og bolig. Med dagens tekniske hjelpe-

midler er det fullt mulig.

På noen områder synes man imidlertid å møte en gryende nyvurdering av de materielle verdinormer - kanskje særlig blant de unge. Vi merker det i naturvernønsket hvor mange er villige til å betale noen nåtidsører - for, framtidsverdier som ikke er økonomisk målbare. Dette er meget gledelig, og det gjelder å kanalisere denne vilje ⁱⁿⁿ i former så den gir seg praktiske utslag. I denne relasjon er vårt forvaltningssystem ikke tidsmessig. Vi mangler organer for at den nødvendige helhetsvurdering skal kunne komme inn - og fremfor alt på et så tidlig tidspunkt at planene kan påvirkes. Her venter vi oss positive forslag fra Ressursdisponeringsutvalget og fra utvalget som gjennomgår den offentlige forvaltning.

Mye av vårt strev har gått ut på å skape sosial og økonomisk trygghet for landets borgere. Den tekniske utviklingen - har ved siden av en bevisst utjæmningspolitikk ført til det høye velstands- og velferdsnivå som vi har i dag. Men det betyr ikke at alt er fullkomment. Etter-slepningproblemer finnes - og nye oppstår - som kaller på løsning.

Men tryggheten er ikke bare av materiell art - kanskje ikke en gang først og fremst når det kommer til et visst punkt. Derom forteller de tragedier som utspilles rundt om i verden - hvor mennesker er villige til å ofre alt for åndelig frihet og for selvråderett.

Det er mye visdom i hva som er sagt: at frihet og rettsikkerhet stadig må vinnes på nytt.

I vårt land har vi hatt den lykke å kunne tømre stadig videre på dette byggverket. Vi har fått parts-offentlighet i den offentlige forvaltning - som betyr at en borger som har fått en sak avgjort i forvaltningen har rett til å få vite grunnene avgjørelsen bygger på. Vi har fått ombudsmannsordningene, og vi har fått trygde-retten som skal sikre den enkeltes sosiale rettigheter.

Likefullt opplever vi uro ikke minst blant de unge. De føler seg utenfor og uvisse overfor framtida, og søker etter å finne muligheter til å influere på utviklingen. Vi har fått manipulasjonssamfunnet - for å bruke et slående uttrykk. Og det er utvilsomt krefter i det moderne industrialiserte og merkantiliserte samfunnet som gjør at vi stadig må tilpasse demokratiet - dersom

vi ønsker det skal være levende.

Medbestemmelsesrett i bedriftslivet er et felt hvor det stadig letes etter brukbare løsninger - som vi må finne.

Når det gjelder den offentlige forvaltning er noe gjort, men sluttsteinen står igjen - nemlig å finne formen for at alle borgere bedre kan følge med i den daglige forvaltning i kommune- og statsapparat. Og at også pressen som formidler får denne adgang til offentlige dokumenter. Jeg tror dette er en viktig reform for at demokratiet skal fungere, og jeg er overbevist om at også administrasjonen vil ha nytte av den i det lange løp. Regjeringen har varslet at den vil fremme lovforslag om offentlighetsprinsippet i vårsesjonen.

Det har i denne forbindelse vært ytret frykt for at pressen vil misbruke retten til dokumentoffentlighet. Jeg nærer ikke en slik frykt. Jeg ser ingen grunn til å tro at pressen vil misbruke en slik rett mer i vårt land enn i andre som har gjennomført offentlighetsprinsippet. Om vi skal være på vakt mot noe på dette området, må det heller være mot hindringer som gjør at pressen ikke blir i stand til å fylle sin oppgave fullt ut. Pressen er ikke og skal ikke i et demokratisk samfunn være noe som er tålt. Den er en nødvendig og ønsket medarbeider i ethvert levende demokrati. Og det er i erkjennelsen av dette at Regjeringen i dag har fremmet

forslag om tiltak for å gjøre mulighetene til opprettholdelse av en differensiert dagspresse bedre. For meg fortøner det seg slik at det er en logisk sammenheng mellom dette og det å gi pressen rett til å følge samfunnsforvaltningens virksomhet ved å få adgang til de dokumenter forvaltningen legger til grunn for sine avgjørelser.

Men også på andre områder enn de jeg her har nemnt, vil større åpenhet i avgjørelsesprosessen tvinge seg fram. Det gjelder bare å finne de rette formene.

Som jeg alt har antydnet, tror jeg at en av 70-årenes hovedoppgaver i samfunnspolitikken, vil bli å finne løsninger på det som vi med ett ord kaller ressursproblemene, hvordan vi skal disponere våre naturgitte ressurser på forsvarlig måte i vår industrialiserte og teknifiserte sivilisasjon. Vi står her overfor problemer som vil gripe stadig mer inn i vår hverdag - ikke bare lokalt, men med kompliserte globale sammenhenger. Utviklingen de siste år har åpnet våre øyne for hvilke alvorlige problemer vi står overfor, og jeg finner det helt naturlig at særlig de unge er opptatt av dem, for det er jo de kommende slekters livskår det står om.

La oss håpe og tro at de unge her vil vise et positivt engasjement, at de vil sette sin virkelyst og vilje inn på fruktbare og fremtidsrettede løsninger. Kan det skje, tror jeg de skal finne at det er grunnlag for et rikt samarbeid på tvers av det som ellers måtte finnes av generasjonsmotsetninger.